

Megjelenik minden
hónap 10-ikén, leg-
alább is 3¹/₂ nagy
nyolczadrét ivnyi
tartalommal; időn-
kéntszövegköztiáb-
rákkal illusztrálva.

**TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KÖZLÖNY.**
HAVI FOLYÓIRAT
KÖZÉRDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

E folyóiratot a
társulat tagjai az
évdíj fejében kap-
ják; nem tagok
részére a Pótfüze-
tekkel együtt elő-
fizetési ára 12 kor.

XXXII. KÖTET.

1900. JULIUS

371. FÜZET.

A játék-baba.

Karl Groos »Die Spiele der Thiere« című művében azt mondja, hogy a játéknak egyik természetrajzi magyarázata szerint az állat (vagy az ember) akkor fog játékhoz, mikor épen vidám, erősnek és egészségesnek érzi magát; másik magyarázat szerint meg arra figyelmeztetnek, kivált az erdészeti szakemberek, hogy fiatal állatok játéka arra való, hogy őket későbbi feladataikra, műveleteikre előkészítse. Az előbbi a játéknak fiziológiai, az utóbbi biológiai méltatása. Az előbbenit Herbert Spencer, sőt Schiller is a túlradó idegerő elméletével tárgyalta, az utóbbihoz pedig H. E. Ziegler, maga Groos és mások is csatlakoztak. Szerintök az egyéni élet és a faj fenntartására kiválóan fontos ösztönök már olyankor jelenkeznek, a mikor az állatoknak rájuk még komolyan szükségök nincsen s így a játékok ama feladatoknak megfelelő előleges gyakorlatok.

A biológiai fejtegetésnek e téren mindenesetre szélesebb alapja van, mint a fiziológiainak. Még magára az emberre vonatkozólag is. A fiugyermek kardot, puskát, lovat szeret s azzal bibelődik folyvást; a leánygyermek főjátéka a baba, melyet öltöztet, fektet, altat, etet, sétáltat, szeret, dédelget — mint kis mama, jövendőbeli hivatásának sajátyszerű ösztönével.

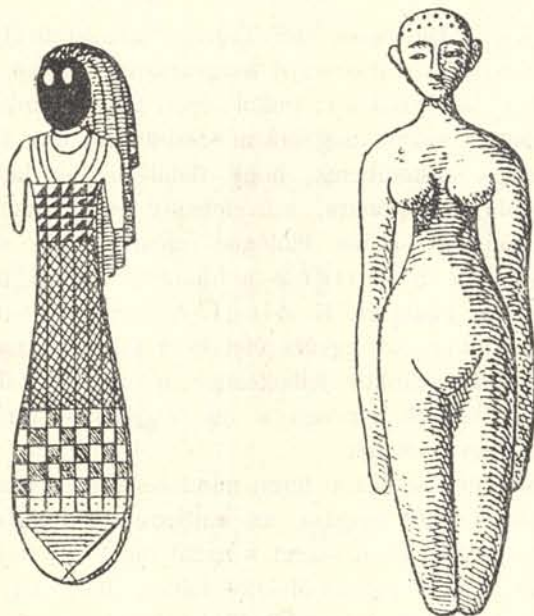
És épen azért, mert a gyermekjátéknak olyan mélyen gyökerező biológiai alapja van, valószínű, hogy olyan régi, mint maga az emberiség.

Richard Andree szerint* a gyermekjátékok már a régi egyiptomiaknál is épen úgy ki voltak fejlődve mint mai nap. Már akkor is ismerték a fogósdit, a labdajátékot és a játék-babát. Fából készült olyan baba-testeket találtak, a melyek mai babáinktól semmiben sem különböznek s a melyeket a kis egyiptomi leánykák minden bizonnal épen úgy öltöztettek, dédelgettek, mint a mai leánykák. Némelyek mozgathatók is voltak, a mennyiben a karokat s lábakat madzagon lehetett rángatni; mások festett fából az emberi alakot csak jelezték s haj helyett gyöngysorokkal díszítették őket. Az 1. ábrán egyiptomi sirokból a párisi Louvre múzeumába

* »Ethnographische Parallele und Vergleiche.« 1889.

került két babát mutatok be.* A leydeni múzeumban ó-egyiptomi gyermekjátékokat őriznek, a melyek majdnem olyanok, mintha Nürnbergben készültek volna. Itt van a kis fa-emberke (Hampelmann), holmi Paprika-Jancsi, a mely tésztát gyúr vagy lejtős síkon mosogat s fonállal mozgatható. Az egyiptomi gyermekjátékszerek között állati alakokat is találtak, pl. mozgó szájú krokodilust, bőrből készült labdáik pedig a mieinkkel teljesen megegyezők voltak.**

Az ó-kor gyermekei babákkal bőven el voltak látva, bár az akkori idők egyszerűbb ruházódása koránt sem nyújtott annyi foglalkozást, mint a mi divatbábukkal játszó kicsinyeinknek. A múzeumokban fából,

1. ábra. Ó-egyiptomi játék-babák.

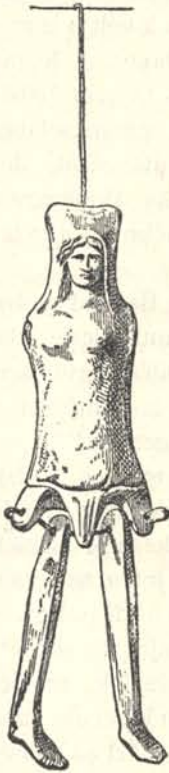
vagy agyagból készült nyersebb és durvább babák mellett viaszkból és elefántcsontból készült finomabb művűek is láthatók. A 2. ábra egy görög, a 3. ábra pedig két római babát ábrázol, melyek ugyancsak a párisi Louvre régészeti osztályának díszei.*** A babaszoba a maga ölmos

* »La vie privée des anciens. I. La famille dans l'antiquité« par René Ménéard. Paris, 1881.

** Gardner Wilkinson, »The Manners and Customs of the ancient Egyptians«. 3. kiad. II. 426. l.

*** Hampel József, a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának őre, szíves volt Ménéard fent idézett munkájának kikutatásával a három első ábra közlését lehetővé tenni. Fogadja Mahler Ede és Eber László urakkal együtt köszönetemet e helyen is.

bútorzatával, az agyagból készült és egyes drachmák és szeszterciák felvételére való hasadékkal ellátott pénzgyűjtő-doboz, tehének, lovak és sertések utánzatai a klasszikai ó-kor gyermekei előtt épen olyan ismeretesek voltak, mint mostanában. A Vatikánban számos olyan játékszett őriznek, a melyet a római katakombákban találtak. Ezek között vannak elefántcsontból készült babák (crepundia) hajlítható tagokkal, mint a mai »francia babák«. Így a Carpegna-múzeumban is vannak olyanok, a melyek Priscilla katakombáiból származnak.

2. ábra. Ó-görög játék-baba.

3. ábra. Ó-kori római játék-babák.

Szardesz, Lydia fővárosa, az ó-korban játékszer-készítés dolgában épen olyan híres volt, mint mai nap Nürnberg vagy Sonneberg. Hazánkban talán Bártfa városa az, a mely e tekintetben első helyen áll, legalább az 1899. évi budapesti nemzetközi gyermekvédelmi kiállításon csak ez az egy hazai város mutatta be ebbeli kincseit. Szardesz vidékén sok terracotta-tárgyat találtak, melyek természetes minták utánzásában nem csekély ízlést árulnak el. Készültek ottan apró lovacskák, szarvasmarha, kutya, hal, majorság, oroszlán, szarvas, szamár, azután baba, zsinegen rángatható tagokkal, bohóc módra kómikus alakok, idomtalan négerék

mindenféle más játékszerrel együtt, a melyek mind kiállják a versenyt a mi mai modern tárgyainkkal.

Ha pedig a babákat így az ó-kor gyermekeinél mindenütt és általánosan elterjedve látjuk, mindenesetre közel fekszik az a következtetés, hogy azok a babák, a melyekkel ma az összes európai kultur-nemzetek gyermekei játszanak, amazok egyenes folytatásának tekintendők. Ezt azonban R. Andréé nem fogadja el, hanem azt állítja, hogy a mai francziák, németek stb. nemzetek elődjei a rómaiaktól és a görögöktől függetlenül adtak babákat gyermekeik kezébe, vagyis ők maguk teremtették őket maguknak. A baba ugyanis a gyermek s kivált a leánygyermek legelső s legtermészetesebb játékszere, annyira, hogy a leánygyermek utánzó ösztönében anyát játszva, bármely alkalmas tárgyat babává alakít át. Ez annyira erős törekvés, hogy még az izlam parancsolatai is meg-sínlik. A Korán ugyanis megtiltja az emberi test utánzását, de azért a mohammedán gyermek sem engedi babáját* s Aischa, Mohammed próféta 9 éves felesége babáival együtt vonult be háremébe s a szent férfiú maga is eljátszadozott velök.**

A Kelet egy alapos ismerője azt jelenti, hogy Bagdad mohammedán női minden babában kísértetet látnak, mely váratlanul életre ébredhet s gyermekeiket megkárosíthatja. Ők tehát babákat játékszerűen nem adnak gyermekeiknek; de a kis leánykák mégis követik a természet szavát s babák helyett párnát s tuskót ápolgatnak és dédelgetnek.***

Nagyon fásasztó lenne, az anyagot itt felhalmozni s a baba minden hazáját bemutatni, hiszen körülbelül minden ország minden népét fel kellene sorolni. Tehát csak egyes részleteket akarunk kiemelni.

A sarkvidéki népeknél a babának nagy szerep jut, a szibériaiaknál kis bundás szörnyeteg képében jelenkezik; N o r d e n s k i ö l d † pedig a csukcsoknak a játék-babák készítésében kifejtett jó munkáját dicséri. Épen így Alaszkában a Yukon parti törzsek babáit a nők készítik, melyek »mind viseletre, mind általános külsejökre nézve a felnőtteknek igen csinos utánzatai«. †† Ez az ottani indiánokról szól; de ugyanazt az Alaszka vidéki eszkimókról is el lehet mondani. A d r i a n J a k o b s e n ††† felemlíti ugyanis, hogy csontból, vagy mammutagyardból faragott s prémbe bujtatott babáik vannak. Ennek a népnek mindenütt vannak babái a gyermekeik részére, egészen keleti Grönlandig, a hol most már kihalt törzsek sirjaiban találatnak. §

* Van Lennep, Bible Lands. London, 1875. II. 574.

** I. Braun, Gemälde d. mohammed. Welt. Leipzig, 1870. 51.

*** Häusliches Leben zu Bagdad. Globus XIV. 53.

† Umseglung Asiens und Europas auf der Vega. II. 739.

†† Whymper, Alaska. Deutsche Ausgabe. 209.

††† Capt. Jacobsen's Reise in N.-W.-Amerika. Leipzig, 1884. 335., 339., 347. I.

§ Die zweite deutsche Nordpolfahrt. Leipzig, 1874. II. 620.

A mint nálunk is előfordul, hogy a gyermeknek koporsójába a babáját is hozzá fektetik, úgy Reiss és Stübel* is babáknak minősíti azokat az eredetileg felöltöztetett agyagfigurákat, a melyeket ó-péruí sírokból találtak. Ilyen agyagból gyúrt babákat különben a madagaszkari-beli tokaladoknál is találni.**

S a mint nálunk a gyermek fantáziájának sok dolgot ad egy-egy baba, úgy hogy beszélni és játszadoxni kezd vele, mintha ő a mama s a baba az ő gyermeke volna; épen úgy tesznek a különféle műveletlen népek női is (a kik szellemileg gyakran a mi gyermekeink mögött állanak) s ők is úgy bánnak a babákkal, mintha élő lények volnának s elhalt gyermekeiket is ezekkel helyettesítik. Catlin jelentése szerint az indián anyák az elhalt gyermek bölcsőjét testalakra tollakkal tömök ki, hurczolják magukkal, beszélgetnek vele és gyermekök gyanánt dédelgetik.*** Az odsibewe-k a Felső-tó mentén »*kilé-magasszivin*«-nek nevezik, a mi gyászbölcst jelent, mert ez jelképezi az elhunyt kedvest. Kohl meg azt állítja, hogy a hosszúkás, erősen összefűzött csomagok az elhalt gyermek hajfürtjeit, játékszereit, ruháit s bűvös erekyéit tartalmazták. S ez a baba mindenütt az elhalt gyermek helyét foglalja el; a bánatos anya sokszor egy évig is magával hurczolja, bölcsőjében maga mellé a tűzhöz állítja s vándorlásaiban sem hagyja el. Ennek az a lelki eszméje, hogy az elhalt gyermek még túlságosan kicsiny ahhoz, hogy útját a paradicsomba megtalálja, és az anyák azt hiszik, hogy a helyettesítő jelkép szorgalmas ide-oda hordozgatásával a lelket tovább segíthetik s így addig hordozzák magukkal, míg azt nem gondolják, hogy a szegény kicsike szelleme most már eléggé megnőtt arra, hogy ezentúl önállóan segíthet magán.†

Az északi *vogulok*-nál és *osztjások*-nál az özvegyé vált nő nyirfahéjból, fából és bőrből bábút készít, mely az elhunytat ábrázolja, hat hónapon át a tiszlelethelyre ülteti, étellel vendégli s alváskor maga mellé fekteti. A bábu ruháinak és ékszereinek az elhalt férjéhez hasonlatosaknak kell lenniök. A *jakutok* a kún sírszobrok primitív változata-képen a halott emlékére alakját ábrázoló fabábút faragnak, a melyet valahol a jurta mögött állítanak fel s száját zsírral bekenve és hússal érintve, gyakran megvendégelik. A *samán* halottas állványára emberi alakra faragott deszkát állítanak, melynek törzsrésze madárformájú. Teme-

* Todtenfeld von Ancon. Berlin, 1881. Tafel 90.

** Hildebrandt a »Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin«. XV. kötetének 111. lapján.

*** V. ö. »A bölcsők eredete és alakjai« Természettudományi Közlöny, 1900. évi februáriusi füzet 62. l.

† J. G. Kohl, Kitschi-Gami I. 150.

tése alkalmával bálványbábuit is szánra helyezik s bőrökbe kötözve a sír mellé helyezik.*

Azonban nemcsak az új-korban fölfedezett műveletlen népek vallási és halotti kultuszánál találjuk a babát, hanem a klasszikai ó-kor művelt népeinél is. Így a *régi egyiptomiak* fából, mészkőből és granitból, de leginkább zöld vagy kék zománcczal bevont égetett agyagból halotti babákat, az ú. n. sebtiket** (4. ábra) készítettek, melyek a valóságos

4. ábra. Ó-kori egyiptomi halotti baba (sebti).

múmiák hű másai: testök be van pólyázva, karjok mellökön keresztbe téve; az egyik kezökben kapát, a másikban ősrégi fa-ekét tartanak, a vállukról meg zsák lóg le a gabona befogadására. Ezeket a múmia-sirokba temették a holtakkal együtt, mert a néphit szerint ezek munkálták meg a halott helyett az alvilági földeket. S a hogyan a tivornyák elfajzása alkalmával a csapongó jókedv lehangolása s csendesebb mederbe terelése végett memento mori képen fekete koporsót vitettek körül a felnőttek között, azonképen vásott gyermekeiknek is gyakran halotti babákat adtak játékszerűl, hogy fékezze meg a túlradó jólérzést s így a játéks a halotti babák között nem is lehet náluk olyan szigorú határt vonni.***

Hasonlót találunk Afrikában jelenleg is. Az Oranje köztársaság benszülötteinél a »fingo-doll« nagy szerepet játszik. A fingo-törzs minden leánya nagykorúsítása alkalmával kap egy babát, a melylyel addig foglalkozik, míg gyermeket nem szül. Erre az anyja új babát ad neki, a melyet megint tartogat addig, míg a második gyermeknek nem ad életet s így tovább. A végén tehát egy babával többje lesz, mint a mennyi gyermeket szült s ezeket a babákat mind szentnek tartja s tőlük semmiért sem válik meg.† Casalis szerint ez a *basuló* törzsnél is így van.

Az amerikai indiánok babáival A. L. Dickermanné asszony foglalkozott, a ki nagy gyűjteményt szerzett össze belőlük és sokat le is fotografált; felvételeiből néhányat itt közlünk, annak bizonyosságául,

* Munkácsi Bernát, »A régi magyar lovasmetkezés keleti változatai« Ethnographia 1896. VII. 320, 316 és 321 l.

** Georg Ebers, »Aegypten in Wort und Bild« 1880. II. 63. l.

*** Georges Perrot et Charles Chipiez, »L'Égypte« Paris, 1882.

† E. v. Weber, Vier Jahre in Afrika.

hogy az indiánok is egészen jól tudják az emberi testet baba alakjában utánozni és fel is öltöztetni.* Az 5. ábra egy odsibve (odjibwa) baba bőrruhában, gyöngydíszítéssel, sőt még »mokassin« és »leggin«, azaz indián cipő és nadrág is van rajta; hosszú hajfonata lószőrből készült. Dickermannné ezt egy odsibve asszonytól csak nagy összegben bírta megszerezni, mert a gyermeke sehogy sem akart tőle megválni. A 6. ábra egy házaspár a zunyi indiánok törzséből. E két baba váza agyagból való, fejkön lószőr van s a ruházatuk úgy készült, a mint azt a puebló-indiánok még ma is hordják. Ezeket is nehéz volt meg-

5. ábra. Indián odsibve játék-baba.

6. ábra. A zunyi-indián törzs játék-babái.

szerezni, mert valami fetis-jellemök volt. A 7. ábra az ápás-indiánoktól (apaches) való. Ez is úgyszólván modellje az apache-nőknek: ezüst fülbevalói vannak s fejét igazi emberhaj díszíti; a hosszú ruha cserzett s kidolgozott szarvasbőrből való, melyet egy gyöngyosoros öv szorít össze. A 8. ábra a puebló-indiánok egy babája.

E pár idézetből is látni, hogy mennyire egyezik az indián-anyák hajlama és ízlése babák dolgában a fehérekével. De azt is tudjuk, hogy ilyenfajta babákat már az első fölfedezők is találtak az indiánoknál, s

* Az indián babák a »Globus« 1899. évi 22. füzetének 354. és köv. lapjairól valók.

hogy így ők önállóan jutottak a játék-baba készítésének gondolatára és nem az európaiaktól tanulták.

E szerint hazánk népeit sem tanította senki a játék-baba készítésére.

Kis leányaink kukoriczacsutkát, egy darab tűzelőfát, vagy ágat öltöztetnek föl babának, a hozzávaló rongyot, meg a szülők öröme, sokszor a ruházatukból tépik. Ez utóbbi leginkább a libapásztorkodás unalmas óráiban kap lábra. Mások, Herman Ottó megfigyelése szerint, a térdöket is babává avatják, úgy, hogy ülő helyzetben az asztal széléhez támasztják s kendőt kötnek a kalácsára, már mint a baba fejére.

7. ábra. Az apache-indiánok játék-babája.

8. ábra. A pueblo-indiánok játék-babája.

Nyáron meg a pipacs piros pártáját lefelé hajtják s fűszállal körülkötik úgy, hogy a kötés alatt a szoknyája, felette meg dereka keletkezik, a magház pedig a fejet képviseli, mely körül a porzók szálai a gallért alkotják (9. ábra). Ezen kétségkívül egyszerű, de költői kis babát Ráth Arnoldné úrnő figyelte meg a Balaton partján, és mások is emlékeztek, hogy Pest- és Arad-megye magyar vidékein is látták.

Herman Ottóné úrnő valóban lekötelező szívességéből a házilag készülő hazai babák általános mintájaképen olyat mutathatok be, melyet ő maga volt szíves készíteni (10. ábra) s a következő megjegyzésekkel kísélni:

»Marosszéki rongy-buba. Öltözet (tájszólás szerint). Ruházata: *pendej*, — *fersing* (ha »urkoltas« — mint a jelen darabon is — az persze ritka fényűzés, de annál becsesebb, kapósabb), — *köntes*, *mejre való keszkenyő*, *főre való keszkenyő*, *surcz*, ha csak lehet selyemből. A nyakon a gyöngy — akármilyen fajta legyen, az mindig *klárizs*; *ingváll*. — Előállítására egy szegény háztól kitelhető bármiféle rongydarab alkalmas. A váz: nyírág söprű nyeléből kitört vessző. Orr: egy szem búza. Szem: két konkoly vagy borsszem, esetleg gyöngy.«

Világos magyarázatát csak annyi-
val akarom megtoldani, hogy az említett váz keresztformára kötött két vessző (11. ábra), melyre a fej és derék alakítása végett az öltöztetés előtt megfelelő alakban rongyokat csavarnak (11. ábra). A »főre való keszkenyő« alól kilátszó haja és a szemöldöke fekete peluchéből vagy bársonyból, orcája és szája pedig piros színű szövetből van kivágva s mindez, tehát a szemöldöke, szeme, orcája, orra s szája a feje golyójára minden varrás és ragasztás nélkül csak rá van fektetve és tüllel leszorítva. Elképzelhető, hogy ez milyen fáradságos egy eljárás, s hogy hány-szor csúszik el helyéről hol az egyik, hol a másik rész, hol kötés közben, hol meg azalatt, míg a másikat helyreigazítja. De így kívánta azt a ténybeli hűség. Hálás köszönetet mondok tehát Herman Ottóné úrnőnek ebbeli szíves fáradozásáért.

Épen ilyen tüllel leszorított arczuk van a bácskai *bunyevácz* vagy *sokác* babáknak is. (12. ábra.) Hajuk lószórból művésziessé szélesre van fonva s csinált-virággal díszítve; nyakukat többsoros gyöngykaláris ékesíti. A váz szintén bot, de csak hosszában, keresztfa nélkül, minél fogva az ingujjak üresen lógnak le. A vállaikon az e népviseletben szokásos himzések láthatók s az e babákra rakott összes tarka dísz és ruházat igazolja, hogy ezek Dr. Jankó János szerint, nem is annyira gyermekjátékszerű, mint inkább vallásos-babonás czélből készülnek, és a női termékenység jelképezésére vezethetők vissza. Ezt ugyan nyíltan be nem vallják, de tény, hogy ilyeneket minden bunyevácz háznál találni s

9. ábra. Pipacsvirágból alakított magyar játék-baba.

hogy előbb meg nem válnak tőlök, míg más hasonlókat nem tesznek helyökre.*

Az arczrészleteknek posztóból vagy papirosból való kivágása s valamely átlátszó szövettel való leszorítása még más oly vidékeken is szokásos, a hol az arcz érzékitésének, illetőleg feltüntetésének még két másik módja is divik. Így pl. a nógrádmegyei Verőczen a 13. ábra jobb alakján e részletek szerb vászonnal vannak rögzítve, a bal alakon pedig olyan vastag tüllel, hogy az amúgy is rendkívül fogyatékos részleteket alig lehet észrevenni, az ugyanabban a községben készült s a 14. ábrán látható baba szemeit az arczba varrt gyöngyök alkotják, a szemöldökét, orrát s száját pedig igen kezdetleges módon ráfestették. Mind a három

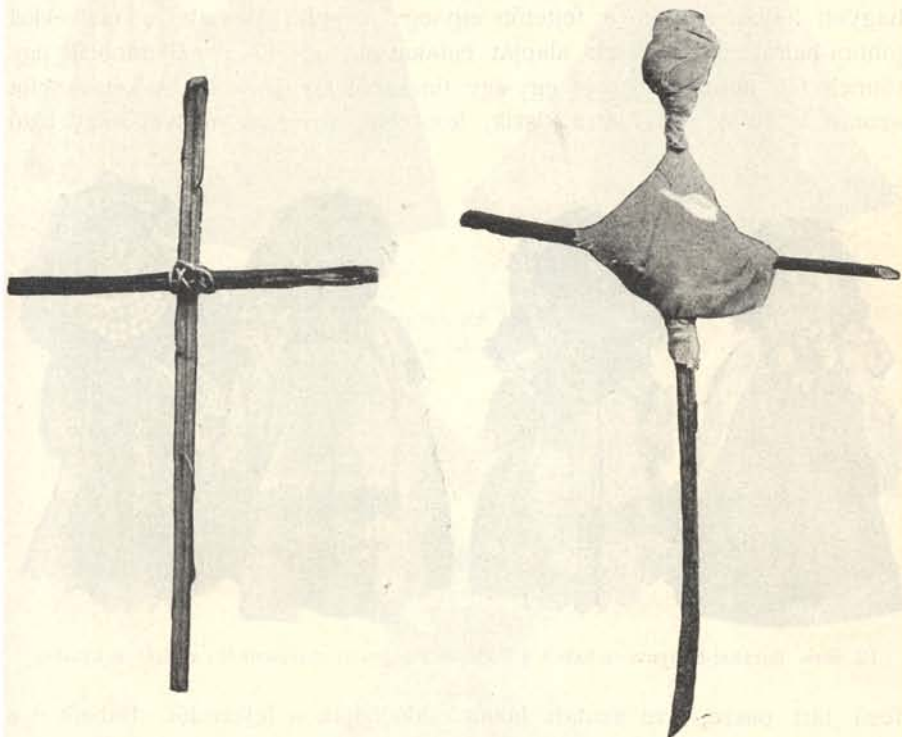
10. ábra. Herman Ottóné készítette marosszéki rongybuba elülről, és hátulról.

különben megegyezik abban, hogy vázuk szintén csak kereszt nélküli hosszanti pálcza, de a karok azért nem lógnak le üresen, hanem az ingujjban többszörösen összehajtogatott s összevarrt vászon tartja fenn. Ezek teszik tehát az egészen merev karú marosszéki, s az egészen petyhüdt karú, illetőleg kartalan bunyevácza babák között az átmenetet.

A 15. ábrán látható s a borsodmegyei Finkéről való matyó-baba váza s karjai szakasztott olyanok, mint a verőczeiekéi s az is épen úgy szorongat egy kezkenőt képzeletbeli kezében, mint a 13. ábra bal alakja, a mi a magyar leányoknak és menyecskéknek tényleg egyik sajátosságuk,

* Dr. Jankó János úrnak, a néprajzi múzeum igazgató örének valamint Bátky Zsigmond ugyanottani segédörnek köszönetet mondok e helyen a részükről tapasztalt szives előzékenységért és támogatásért.

a mennyiben díszül is meg esetleges zavaruk elpalástolására is használják, illetőleg szorongatják. De a matyó-baba feje már egészen elűt minden többi baba fejétől, mert tökéletes henger alakú, olyan, mintha parafadugót csavarták volna vászónba, pedig csak egy hosszú vászonszalagot tekernek fel a váz-vessző felső végére. Az arcot meg épenséggel semmi sem jelzi, hacsak az nem, hogy ellenkező oldala kontynak van jelezve úgy, hogy a borító vászon ott egy kis czérnával csomóba van összehúzva s reá nemzeti szín szalagcsokor tűzve. Természetes haj,

11. ábra. A marosszéki rongybuba pusztja, és továbbfejlesztett keresztváza.

vagy a haj pótlásaképen lószőr azonban egyik magyar eredetű babán sem található.

A 16. ábrán látható Krassó-Szörény-megyei Furdia községben készült oláh babák jobb alakját ellenben természetes emberi haj ékesíti. A magyarosan lelógó fonatot az ottani gazdag viselethez képest széles bársonyszalag takarja, mely aranyszálakkal van kivarrva, vagy, ennek hiányában, mindenféle czifraság van rávarrva. Az arcot csak halvány festés jelzi, nyakuk meg alig van. Viseletök különben csak egy ing s elül-hátul egy-egy kötény. Az elülső a »katrincza«, a hátulsó csupa hosszú rojtból áll s »oprék« a neve. A váz itt is csak egy hosszanti botocska, az ing

ujjai pedig a végükön be vannak kötve papirossal, vagy ronggyal kitömve.

A szomszéd Román-Gladna babái úgy elütnek ezektől, mint maga a nép is. Babáik (17. ábra) nem szépek. A váz csak egy rövidke kis botocska, a karok üresen lógnak le, az arcot mi sem jelzi s a gazdag díszítések is teljesen hiányzanak róluk. A nép hajviselete egyetlen a maga nemében. A homlokukon és a halántékukon egyaránt frou-frou-kat vágunk s ezekből egymástól 1—1 cm-nyire elálló, arczba nyúló mintegy $1\frac{1}{2}$ cm hosszú, ákácztövishöz hasonló tincseket ragasztanak, a hosszúra hagyott hajból azután a fejtetőn egy-egy czopfot fonnak, a melyekkel jobbra-balra a hajtövisék alapját betakarják, úgy hogy ez utóbbiak úgy tűnnek fel, mintha a czopf egy-egy tincséből lépnének ki. A két czopfot azután a fülök alatt hátra viszik, kontyba csavarják, melyet nagy tűző

12. ábra. Bácskai bunyevác babák a budapesti néprajzi múzeumból; elülről és hátulról.

fésű tart össze, erre azután lazán ráakasztják a fejkendőt. Babáikon a frizura ezen részleteit fekete pamuttal varrják ki, a kontyot pedig viaszból alakítják s ragasztják oda a helyére.

Láttuk tehát, hogy a népeink készítette babákon az arcz: 1. vagy nincs is jelezve, vagy 2. festéssel van feltüntetve; vagy a festésben járatlan kéz inkább az ollóhoz nyúl s alkalmas anyagból kivágja az arczrészleteket, melyeket azután 3. vagy odavarr a helyökre, vagy pedig 4. átlátszó szövevel a fej megfelelő részeihez oda szorít. A ragasztást teljesen mellőzve látjuk, a mi talán elég tartós és alkalmas ragasztó-szer hiányára vall.

A hajzatot szintén 1. vagy nem is jelzik, vagy 2. odavarrással posztóval vagy pamuttal helyettesítik, és 3. lószőrből vagy emberhajból tényleges és valóságos frizurákat készítenek.

A test váza vagy csak egy, vagy keresztben kötött két vessző, mely utóbbi esetben a karok merevek, előbbeni esetben vagy üresen

13. ábra.

14. ábra.

13. ábra. Nógrádmegyei Verőcze községbeli két magyar játékbaba. — 14. ábra. Nógrádmegyei Verőcze községbeli magyar játékbaba.

15. ábra. Borsodmegyei Finke községbeli matyó játékbaba.

lónak le az ujjak, vagy pedig vászon összevarrása, vagy az ingujjknak kitömése által fél merev alakot öltenek.

Abban azonban mindannyian megegyeznek, hogy sem lábszáruk, sem láb-, sem kézfejük nincsen, mert sem agyagot, sem összevarrt s kitömött bőrt nem használnak a vázhoz, úgy hogy e tekintetben a közölt indián babáknak mögötte állanak; az indián babákat viszont a mi fejlett iparunk messze túlszárnyalja. Ez utóbbi körülmény lehet oka, hogy nálunk is, úgy mint minden művelt népnél, a házilag készülő játék-baba nemcsak hogy nem haladt, hanem ma is csak ott van, a hol századokkal ezelőtt megállott, akkor, a midőn arra a műipar kiterjeszkedett, elannyira, hogy a mi németajkú falvainkon az ipar termékei a házilag készületeket már teljesen kiszorították.

16. ábra.

17. ábra.

16. ábra. Krassó-szörénymegyei Furdia községbeli két oláh játék-baba. — 17. ábra. Krassó-szörénymegyei Román-Gladna községbeli két oláh baba.

Mindakettőnek megvan a maga ethnológiai és művelődéstörténeti értéke, és tanulmányos volta, miként egyes teljesebb gyűjtemény átpillantásával meggyőződhetünk. Ilyen az amerikai Dickermann asszony gyűjteménye, a ki leginkább csak a még műveletlen néptörzsek babáit gyűjti, valamint a németországi Tony Schumacher asszonyé, a ki inkább a kulturnépek történelmi nevezetességű babáival foglalkozik, és gyűjteménye a kétszáz darabot meghaladja. Schumacherné kisebb-nagyobb utazásáról fotográfia helyett mindig egy-egy, az ottani népviseletbe öltöztetett babát hozott haza emlékül, a mely sok olyan részletet tár fel, melyet sem kép, sem leírás nem nyújt s a mely az ott virágzó

ipart színben és szövésben is bemutatja. Az ő babái mind eredeti alakok, a melyek a legkülönbözőbb országokból és időkől valók. A görög gyermeksírban talált kicsi, egyszerű agyagfigurától egészen a középkor pompás és művésziesen faragott s a jelenkor luxusával öltöztetett babáig, továbbá a vad népek naiv alkotásaitól egészen mostani kiállításainkon látható s a legaprólékosabb részletekig hű népviseleti alakokig. Minden ilyen bábú országának és idejének bélyegét hordja magán.

Schumacherné rendkívül gazdag gyűjteményéből csak néhányat mutatok be, a melyek jellemzők vagy a készítés módját illetőleg, vagy az illető népre vonatkozólag, vagy pedig arra, hogy hogyan jutott a gyűjtő birtokukba.

18. ábra.

19. ábra.

20. ábra.

18. ábra. Montenegrói népviseleti baba. — 19. ábra. Indiai rajah-t ábrázoló díszbaba. — 20. ábra. Indiai rajah nejét feltüntető díszbaba.

A 18. ábra egy montenegrói nőt ábrázol ünneplőben. Ezt egy unokahuga küldte neki, a ki Cettinjében a fejedelmi gyermekek nevelőnője volt. Az ő kedvéért öltöztette fel azt az ottani nemesi nőnevelő intézet.

A 19. és 20. ábra indiai rajah-t és a feleségét tünteti fel. Ezt egy indigó-nagykereskedő nejétől kapta. A váz nagyon kezdetleges, az arcz fehér, befestett rongyokból áll, a kezeket s az ujjakat apró drót alkotja. De ruházatuk pompás és szabályszerű. Könnyű indiai kelme, mely a túlzásig sok valódi ezüst sújtással van kivarrrva. A nő orrán keresztül ezüst karika van húzva.

A 21. ábrán egy Malakka félszigetbeli jegyespárt látni, melyet egy Herre nevű hittérítőnő küldött neki. Itt is fehér vászonra festették az

arczvonásokat, a haj pedig a legfeketébb lenszálakból való, a ruházat meg a képzelhető legtarkább, legsajátságosabb indiai szövetből készült

21. ábra. Malakka félszigeti jegyespár. Jelmez-babák.

22. ábra. Férfi és női eszkimók nyári és téli öltözetben.

s a fej-, nyak- és fül-dísz művészi és fáradságos gyöngyhímzés eléggé nem bámulható remeke.

A 22. ábrán két férfi és két nő eszkimó látható nyári és téli öltözetben. Ezeket Labradorból Payer ottani hittérítő küldte neki. A fejük

gyerekes módon fából van faragva, de a téli ruha finom prém-mozaikkal van díszítve, a könnyű nyári vitorlavászonból készült ruhánál pedig bámulatra s utánzásra méltó a csuklya, mely az illetőt tökéletesen meg-

23. ábra. Női és férfi-baba a Nilus felső zuhatagjának partjairól.

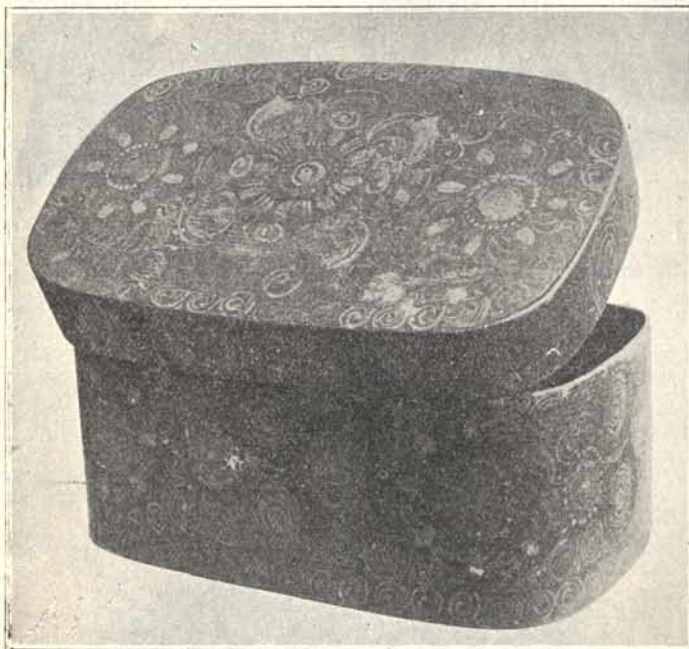
24. ábra. Ó-német kulturbaba.

védi a napsugarak ellen, a nélkül, hogy a fejét bárhol is érné, minthogy az egész az egyén vállain nyugszik.

A 23. ábra eredetije a Nilus felső zuhatagjának partjairól való, a hol Karl von Urach herceg egy kis fekete leánytól vásárolta meg. Ezek ruházatra és alakra a képzelhető legegyszerűbbek, de a szövet

olyan valódi, s a gyapotból sodort fekete hajfűrtök annyira illatoznak a ricínus-olajtól, a mellyel ottani szokás szerint az emberek a hajukat kenik, s végre a fejkesség s egyéb dísz oly pompásan van az ottan drágaságként becsült európai keztyűgombokból előállítva, hogy a szakértő és műértő gyönyörködik bennök, de a laikus is önkénytelenül azt gondolja, hogy ezek a legcsunábbak ugyan, de egyszersmind a legszebbek is.

Ez érdekes gyűjtemény szemelvényeit egy szép kulturabával, a 24. ábra szépen fésült remekével zárjuk le. Ez Bylandt grófnő leányáé volt, a ki 18 éves korában halt meg, s a kinek sírjához a grófné, a ki 90 évet élt, bármilyen rossz időben is, napról napra 50 éven át híven kizarándokolt.

25. ábra. Magyar babaskatulya a XVII. századból. Eredetije az iparművészeti múzeumban van.

Iparművészeti múzeumunkban van egy magyar babaskatulya a XVII. századból (25. ábra), melynek tartalmát annak idején bizonyára tönkretette kis gazdája, mamája pedig igyekezett legalább a tokját megmenteni, melyet más egyéb holmi eltartására is használhatott. Eredeti a két sarkos vaspánt hátul s elől a felette egyszerű s ma már sehohsem látható vas-zár. A rajzok rajta, szerintem, csak amolyan perczes motívumok, de lehet, hogy szakértők valami értékesebb rajzot fedeznek fel bennök.*

Nem kételkedem, hogy ilyenféle ereklyék egyes családoknál hazánk-

* Mihalik József úrnak, az iparművészeti múzeum őrének köszönetet mondok, hogy szíves volt e tárgyat használatra átengedni.

ban is található, de még eddig nem ment szét hírok, mert nem is volt, sőt most sincs, a ki gyűjtse őket. Ezért befejezésül csak egyetlen egy ilyen nemű babát mutatok be. (26. ábra.) Ez egy rózsaszín selyembe öltöztetett francia baba, melynek minden tagját, tehát az ujjait is mozgatni lehet s a melynek természetes haját bébékalap fedi, szemeit meg a lefekvéskor behúnyja. Ezt a babát IV. Ferdinánd toszkánai nagyherczeg, királyunk állandó gödöllői vadászvendége, rendkívül figyelmes

26. ábra. Legújabbkori francia baba.

módon nyújtotta át Várnay Ödön gödöllői főerdész Etuska nevű kis leányának.

E rövid ismertetés kapcsán talán hazánkban is akad valaki, a ki nálunk is gyűjteni fogja a babákat s egyes családok bizonyára szívesen rábízzák majd ilyfajta emléktárgyaikat.

H. GABNAY FERENCZ.